Erlėnų ir aplinkinių kaimų etnokultūros lobynas

Tavo gerumą atmen tėvūnaičiai,
Niekad neužmirš ir jauni ir seni.
D. Poška

Projektą rengė ir medžiagą rinko
Kretingos rajono savivaldybės Motiejaus
Valančiaus viešosios bibliotekos Erlėnų filialo
vyr. bibliotekininkė Aldona Beržanskienė

Erlėnai, 2006

Turinys

1. Lietuvos mažoji architektūra (koplytėlės, koplytstulpiai, kryžiai, liaudies skulptūra Lietuvos kaime).....3
2. Erlėnų kaimo geografinė padėtis.....5
3. Erlėnų ir aplinkinių kaimų mažoji architektūra. Koplytėlės, koplytstulpiai, kryžiai, liaudies skulptūra senųjų Erlėnų gyventojų prisiminimuose.....7
   3.1. Koplytėlės.....8
   3.2. Koplytstulpiai.....27
   3.3. Kryžiai.....33
   3.4. Liaudies skulptūra.....43
4. Erlėnų ir aplinkinių kaimų kapinės.....44
5. Erlėnų ir aplinkinių kaimų vietovaizdžiai. Etnokultūros ir gamtos paveldo objektai.....50

Lietuvos mažoji architektūra

(koplytėlės, koplytstulpiai, kryžiai, liaudies skulptūra Lietuvos kaime)

Kiekvienos tautos kultūros istorijoje randama tokių vertybių, kurios niekada ir niekaip negali pasikeisti, kurios laikui bėgant turtina savo simboliką vis naujais reikšmės kontekstais. Toms vertybėms priklauso Lietuvos mediniai kryžiai ir koplytėlės.

Nors daugelio kūrinių autorių nežinome, drįstame tvirtinti, kad nemažos dalies koplytėlių, kryžių kitų kulto pastatų apdailą atliko vietos meistrai. Senieji kryžių meistrai, kryždirbiai buvo savamoksliai. Jie kūrė medžio kryžius, koplytėles neturėdami specialaus pasirengimo.

Tradiciniai lietuvių kryžiai – tai unikalūs statiniai su architektūros, skulptūros, kalvystės, kartais netgi primityviosios tapybos elementais. Kryžiai geležinėmis viršūnėmis, ornamentuoti kryžiai, "saulutės", įvairių siužetų medinės skulptūros – visa tai laikoma vertingiausiu lietuvių liaudies meno palikimu. Kryžių statyba susijusi su tam tikrais papročiais, ir tikslais: jie statomi kaip paminklai mirusiesiems arba kaip dvasinės apsaugos ženklai tam tikrose vietose, norint išprašyti malonių ar už jas padėkoti.

Iki šiol gyva liaudies kryžių statymo tradicija apima labai sudėtingą intencijų bei papročių sistemą. Dažniausiai kryžius daromas ir statomas šiais atvejais:

1. Kaip paminklas mirusiesiems;
2. Išreiškiant žmogaus vidinį džiaugsmą;
3. Kaip savitas apsaugos nuo ligų ar nelaimių simbolis;
4. Įamžinant šeimos ar kaimo bendruomenės svarbius įvykius;
5. Pažymint tautos politinio, visuomeninio gyvenimo datas ir kt.

Kryžiaus pastatymas, ypač žemaičiuose, buvo tokia pat šeimos šventė, kaip ir krikštynos ar vestuvės. Esant tiek daug progų kryžiams statyti, žmonės jų labai daug ir pristatydino ne tik kapuose, šventoriuose, bet ir kaimų galuose, prie namų, prie kelių, laukuose, ant kalnų kalnelių, prie upių, upelių, šaltinių.

Paprotys statyti koplytėles labiausiai buvo paplitęs žemaičiuose. Jis paprastai yra susijęs su tam tikrais apžadais už mirusio šeimos nario vėlę ar kaip padėkos išreiškimas Viešpačiui Dievui už laukams teikiamą derlių ir kt. Liaudies sielai koplytėlės kalba ne tiek savo išvaizda, kiek jose saugojamomis, iš medžio išdrožtomis šventųjų statulėlėmis bei paveikslais ir dedamais į koplytėles įvairiausiais „votumais": karoliais, įvairiaspalviais kaspinėliais, dirbtinėmis gėlėmis, veidrodėliais ir

kitkuo.

Pagal statymo būdą šias koplytėles galima suskirstyti į tris pagrindinius tipus:

1. Stovinčias tiesiai ant žemės, ant paskirų didelių akmenų ir iš akmenų bei plytų sudėtų pamatų;
2. Stovinčias ant stiebų – kolonų;
3. Pakabinamas bei prikalamas prie medžių.

Lietuvos kryžiai, koplytėlės – nepaprastai svarbūs bendros Europos kultūros paminklai. Jie yra turtingos, daugiareikšmės ir sudėtingos Lietuvos kultūros bei tradicijos fenomeno geriausias pavyzdys.

Erlėnų kaimo geografinė padėtis

Erlėnai yra 3 km į šiaurę nuo Salantų, prie kelio Skuodas – Plungė. Kaimo žemės ribojasi su Kalniškių, Nerėpų, Šaučikių, Dvaralio, Kadagyno, Alko kaimų žemėmis.

Į vakarus nuo Erlėnų plyti durpingas Erlos slėnis, kuriame prasideda Bartuvos intakas – Erlos upelis, davęs vardą ir kaimui. Jo ilgis 30 km, baseino plotas 107 kv. km.

Žemių pietrytiniu pakraščiu prateka Minijos intakas – Salanto upė.

Erlėnų kaimas, manoma, susiformavo XVI a. po Valakų reformos. 1846 metų duomenimis Salantų parapijos Erlėnų kaime buvo 29 dūmai. 1870 metais 253 kaimo valstiečiai atlikinėjo atodirbio prievoles už žemę grafui Tiškevičiui.

XIX a. Erlėnų kaimą sudarė Grūšlaukės (vėliau Salantų) valsčius – Erlėnų bendruomenė, o tarpukaryje buvo Salantų valsčiaus Erlėnų seniūnijos centras.

1923–1925 metais kaime buvo 47 ūkiai ir 337 gyventojai. 1959 metais Erlėnuose gyveno 391 gyventojas, 1970 metais – 347 gyventojai, 1979 metais – 412, 1985m – 376 žmonės.

2006 metais kaimuose gyvena 613 gyventojų: Alko kaime – 12, Dvaralio – 133, Erlėnų – 409, Kadagyno – 44, Šaučikių – 8, Nerėpų – 7. Dvarčininkų ir Kalniškių kaimuose gyventojų nebėra.

Alkos kalnas bene didžiausia Alko kaimo įžymybė. Kalnas su dviem keterom dunkso už 1,5 km į šiaurės vakarus nuo Salantų bažnyčios. Kalną ir prie jo prisiglaudusį Alko kaimelį iš visų pusių supa pelkėtos lygumos, žemaičių vadinamos – Erlomis. Senieji žmonės pasakoja, kad aplink kalną, kur dabar esančios pelkėtos vietos, tyvuliavęs didelis ežeras, o Alkos kalnas buvęs sala. Vėliau ežeras užakęs. Tai tikėtina, nes beveik visame buvusio ežero dugne randamas durpių sluoksnis su įvairių augalų, kiaukutų, net žuvų kaulų liekanomis. Visas kalnas buvęs apaugęs šimtamečiais ąžuolais. Senieji vietos gyventojai pasakoja, kad Alkos kalne po Šventuoju ąžuolu buvusi senovės šventykla, o kalno vakarinėje dalyje, aukštumoje, dar XIX a. buvęs aukuro akmuo, kurio vietoje Joninių naktį žmonės kūrendavo laužus.

Kalne apsigyveno žmonės, pasistatė sodybas. Visais metų laikais vieta buvo saugi: apsupta vandens, todėl buvo galima apsiginti nuo priešų.

Erlėnai ir aplinkiniai kaimai

Šaltinis: *Kretingos rajonas* [Kartografija] = *Kretinga region = Bezirk Kretinga = Кретингский район.* Klaipėda: Libra Memelensis, [2005], 1 žml. ISBN 9955-544-34-1.

Erlėnų ir aplinkinių kaimų mažoji architektūra

Koplytėlės, koplytstulpiai, kryžiai, liaudies skulptūra senųjų Erlėnų gyventojų prisiminimuose

Parengta pagal Erlėnų ir aplinkinių kaimų gyventojų pasakojimus

Kad eidamas pro šalį sustotų...

Koplytėlės – neatsiejama žemaitiškojo peizažo dalis. Jos stovi visur – prie kelių, laukuose, miškuose, netikėtai išnyra prie upės ar šaltinio...

KOPLYTĖLĖS

Koplytėlė Erlėnų kaime

Ši koplytėlė stovi Erlėnų kaime, ties senojo ir naujojo kelio sankryža.

„Ją pastatė mano teta Kotryna Anužytė 1934 metais. Po jos mirties koplyčią prižiūrėjo jos sūnėnas Jonas Anužis ir jo vaikai.

Koplytėlė didelė, mūrinė, su 3 bokštais, ant bokštų po kryžių. Viduriniame bokšte yra niša, joje sėdi rūpintojėlis, apačioje dvipusės įstiklintos durelės, viduje Jėzaus ir Marijos paveikslai, ant pakylos stovi Dievo motinos Marijos gipsinė statulėlė. Koplytėlė aptverta akmenine tvora, iš vidaus aplink tvorą padaryti suolai, čia seniau gegužės mėnesį eidavo „Majinių“ giedoti. Susirinkdavo žmonės saulei leidžiantis, po darbų. Toks kaimo romantizmas senoviškas būdavo. Žmonės sueidavo krūvom, pasikalbėdavo apie darbų aktualijas, problemas.“ (Aniceta Anužytė, gim. 1942 m.)

Koplytėlė Erlėnuose

Koplytėlės fragmentas. Šv. Mergelės Marijos gipsinė statulėlė koplytėlės viduje

Kalniškių koplytėlė

Kalniškių koplytėlė, kurioje yra Marijos Sopulingosios paveikslas, stovi prie Erlėnų – Kalniškių ir Nerėpų – Erlėnų kelių sankryžos. Prie šio XIX a. pab. dailės paminklo prikalta lentelė, kurioje pažymėta, jog ji saugoma valstybės.

Anot B. Beniušienės (gim. 1927 m.) ir A. Vaškienės tą koplytėlę pastatė Juozas Rėpšas 1856 metais. *„Ji ne savo vietoj stovi,* – sakė moterys. – *Prasidėjus trėmimams buvo išgabenta iš sodybos ir, kad butų saugiau, pastatyta čia. Nebuvo likę tuo metu tikėjimo žmonių širdyse. O mes jos neužmiršdavome, – „liobam kravoti, valyti“. Dabar ją prižiūri netoliese gyvenantys Kazimieras ir Petrė Pociai.“*

Kalniškių koplytėlė

Kalniškių koplytėlės fragmentai

Koplytėlė Dvarčininkų kaime

”Kas pastatė koplytėlę niekas nepamena. Kai tėvai persikėlė gyventi į Nerėpus, koplytėlė jau buvo pastatyta. Ją toliau prižiūrėjo mano tėvai. Koplytėlė buvo medinė, rudai nudažyta su gražiomis skulptūrėlėmis. Kaimo gyventojai prie jos melsdavosi, giedodavo gegužines pamaldas. Mirus kaimo gyventojui, pro šalį važiuojant sustodavo ir sugiedodavo maldą.

Prasidėjus melioracijos darbams, visas Dvarčininkų kaimas buvo nugriautas ir perkeltas į Erlėnus. Taip pat persikėlė ir mano tėvai, bet koplytėlę vis vien prižiūrėdavo. Vėliau koplytėlė buvo apiplėšta ir suniokota.

Mirus tėvams, koplytėle pradėjo rūpintis buvęs to kaimo gyventojas Stasys Bružas, nes ten yra jo žemės. Ją perstatė: pamatas stovi ant didelio akmens, šonai iš gludinto akmens. Langai ir durys mediniai, baltai dažyti. Paveikslus ir rožinius aš sudėjau po savo tėvelio mirties.“ (Einikis Kostas, gim. 1946 m.)

Koplytėlės viduje, iš abiejų Šv. Mergelės Marijos paveikslo pusių kabo įrėminti Jono Tarasevičiaus ir Adelės Žičkuvienės eilėraščiai:

Jonas Tarasevičius

Tuščiame lizde
Manęs nepasitiko
Niekas,
Tyla,
Apaugusi pelėsiais,
Spengė ausyse,
Tarsi vagis
Šlamėjo vėjas
Pamiršto sodo
Šakose.

Nepasitiko,
Kaip kadaise,
Su džiaugsmo
Ašaromis akyse,
Ir nepaklausė,
Ar pabūsiu,
Ar tik trumpam
Užtruksiu namuose.

Gandrai
Nebeklegėjo
Gandralizdy
Aukštam,
Ir pieno niekas
Neįpylė,
Nes nebebuvo kam.

Adelė Žičkuvienė

Ak žeme žeme,
Protėvių mums palikta…
Kur tėviškės languos
Tvaskėdavo žara,
Šiandien...
Tik akmenų krūva
Kaip surambėjusi
Žemaičių kaimo
Gyvasties dvasia.
Ak, žeme žeme,
Protėvių mums palikta.
Kaip kelsies tu
Iš žalio miego dobilų
Su buvusių
Ir būsimųjų tėvynainių
Lūpose jau pamirštu vardu?

Koplytėlė Dvarčininkų kaime

Koplytėlės Dvarčininkuose fragmentai

Koplytėlė Nerėpų kaime

Koplytėlė su ornamentuotu kryželiu Nerėpų kaime stovi atokiau nuo kelio. XIX a. pab. - XX a. pr. statinį pastatė Antanas Aklys. Po jo mirties koplytėlę prižiūrėjo jo sūnus Antanas Aklys.

Pasak sūnaus A. Aklio duktės Idalijos Slušnienės, *„...ir senelis, ir tėvelis buvo labai tikintys. Šiuo savo darbu jie išreiškė ne tik meilę Aukščiausiajam, bet, tikriausiai, prašė, kad mes būtume sveiki, kad nepatirtume nepriteklių.*

Tėveliui mirus, koplytėlė buvo perstatyta kito žmogaus, Nerėpų kaimo gyventojo Jono Vaičiaus. Po J. Vaičiaus mirties koplytėlę perstatė Stasys Preibys iš Nerėpų ir Stasys Valužis iš gretimo Kalniškių kaimo. S. Valužis įtikėjo, kad ją sutvarkęs, pagis. Deja, po koplytėlės sutvarkymo tik 7 metus jam teko vargti šioje „ašarų pakalnėje“. Daug tai ar mažai vienas Dievas težino.“ (Idalija Slušnienė)

Dabar koplytėlę prižiūri A. Aklio dukra Idalija Slušnienė su šeima.

Koplytėlė Nerėpų kaime

Koplytėlės Nerėpuose fragmentai

“Keturių tapalių koplytėlė“ Dvaralių kaime

„Nežinau, niekas iš aplinkinių nežino kada koplytėlė buvo pastatyta. Čia buvo Stropų žemė, gal Stropų proseneliai ją ir pastatė. Mama pasakojo, kad ji stovėjo jau ir Smetonos laikais. Ji buvo ir tebėra vadinama “keturių tapalių koplytėle”, nes ji stovėjo tarp keturių topolių. Mama norėjo juos nupjauti, bet valdžia neleido. Buvo pasakojama, kad tuose medžiuose yra aukso, vienas topolis nugriuvo, vėtra nuvertė, o kitus du nupjoviau aš, gavusi valdžios leidimą, nes iškilo pavojus jiems užgriūti ant mano namo, bet aukso neradau, tikriausiai žmonės prasimanė.

O koplytėlę mudu su vyru atstatėme, dabar aš ją prižiūriu.

Čia prie koplytėlės gegužės mėnesį einame “Majinių” giedoti. Susirenka žmones iš visur saulei leidžiantis, po darbų.“ (Vaclava (Budrytė) Laukienė, gim. 1927 m.).

Koplytėlė stovi Dvaralio kame prie senojo kelio Skuodas – Salantai. Koplytėlė vienkamarė, durelės dvipusės, įstiklintos. Viduje yra šv. Marijos paveikslas ir kryžius. Priekyje medinė skulptūrėlė, kas ją padarė niekas nežino. Koplytėlė saugoma valstybės.

“Keturių tapalių koplytėlė“ Dvaralių kaime

“Keturių tapalių koplytėlės“ Dvaralių kaime fragmentai

Koplytėlė Vaclavos ir Jono Benečių sodyboje

„Kas ją pastatė nežinau, tikriausiai mano seneliai, nes ji stovėjo prie kelio, mūsų tėvų žemėje.

Vykstant melioracijai, viskas buvo ardoma. Tada mano dėdė Antanas Kniukšta perkėlė ją į savo uošvių sodybą kur ir pats gyveno. Ją sutvarkė, nudažė. Koplytėlėje stovi medinė šv. Juozapo statulėlė. Kas ją pastatė neprisimenu.

Dabar šią koplytėlę prižiūri šios sodybos šeimininkai Vaclava ir Jonas Benečiai.“ (Janina (Kniukštaitė) Stropienė, gim. 1935 m.).

Koplytėlė keturkampė, vienkamarė, durelės įstiklintos, stogas apskardintas. Virš stogo – metalinis kryželis. Viduje – Jėzaus ir Marijos paveikslai. Viduryje – kryžius su Nukryžiuotojo atvaizdu.

Koplytėlė Vaclavos ir Jono Benečių sodyboje

Koplytėlės vidaus fragmentas

Koplytėlė Dvaralio kaime

„Taigi, mūsų koplytėlė statyta 1939 metais. Ją statė mano tėvukas Juozas Kazys Anužis. Tėvukas statė trobas ir kartu koplytėlę. Viskas buvo statoma iš molio. Ši koplytėlė stovi ant kalvelės prie kelio, Dvaralio kaime. Ji ovalios formos, su didingais kupolais, kiekviename kupole po statulėlę, viršuje šv. Kazimiero, šonuose šv. Petro ir šv. Juozapo. Ant kupolų pritvirtinti kryželiai, tie kryželiai padaryti iš ąžuolo.

Atidarius pagrindines dureles matosi šv. M. Marija. Visos statulėlės išdroštos iš medžio. statulėles ir koplytėlę padėjo pastatyti meistras Ąžuolas (vardo nepamenu).

Dabar koplytėlę prižiūrime mes su vyru Antanu Urbonu.“ (Valerija (Anužytė) Urbonienė, gim. 1936 m.).

Koplytėlė saugoma valstybės.

Koplytėlė Dvaralio kaime

Koplytėlė Dvaralio kaime

Koplytėlės Dvarelio kaime vidaus fragmentas. Medinė šv. M. Marijos skulptūrėlė

Koplytėlė Erlėnuose, Zabičių sodyboje

„Ši koplytėlė stovėjo laukymėj prie kelio į Kalniškius. Buvo vadinama Einikytės koplytėle. Kiek pamenu paskui ją prižiūrėjo mano tėvai. Po karo ji buvo išplėšta, suniokota.

Man sunkiai susirgus, kaimynė Marė Martinkienė patarė apsižadėti, pastatyti koplytėlę, kad pasveikčiau.

1950 metais ją perkėliau į Erlėnus, savo tėvų sodybą, prie kelio.

Paveikslą piešė toks žydelis, pavardės nepamenu. Dabar prie tos koplyčios giedamos „Gegužinių“ pamaldos. Kaimo moterys ir vaikai ją išpuošia. Suėję būrelin pasikalbame apie problemas, sužinom kaimo naujienas.“ (Dominykas Zabitis, gim. 1922 m.).

Koplytėlė Erlėnuose, Zabičių sodyboje

Koplytėlės Erlėnuose, Zabičių sodyboje vidaus fragmentai

Koplytėlė senosiose Erlėnų kaimo kapinėse

„Manoma, kad tai buvo senosios kaimo kapinės, čia augo aukšti ąžuolai. Joms sunykus, vietos gyventojai koplytėlę atstatė. Į ją įdėtas 1894 metais tapytas dvipusis paveikslas. Vienoje pusėje buvo pavaizduota šv. Barbora, o kitoje šv. Marija su Kūdikėliu. Koplytėlė ir paveikslas 1977 metais buvo paskelbta vietinės reikšmės dailės paminklu. Vėliau paveikslas dingo.

Koplytėlę prižiūrėjo, ja rūpinosi netoliese gyvenusių Mortos ir Stanislovo Preibių šeima.

Šiuo metu koplytėlei reikalingas naujas prižiūrėtojas.“ (Adelė (Valužytė) Žeimienė, gim. 1940 m.).

Koplytėlė medinė, keturkampė, vienkamarė, atvira iš vienos pusės. Durelėse yra įstiklintas langelis, stogas medinis, viduje šv. Teresės paveikslas.

Koplytėlė restauruota 2006 m. Papuošta naujais paveikslais. Ją restauravo Adelė Žeimienė ir Adolbertas Beniušis.

Koplytėlė senosiose Erlėnų kaimo kapinėse prieš restauraciją

Koplytėlė senosiose Erlėnų kaimo kapinėse

Koplytėlės senosiose Erlėnų kaimo kapinėse vidaus fragmentas

Koplytėlė senosiose Erlėnų kaimo kapinėse po restauracijos

Koplytėlė Erlėnų kaime prie senojo Skuodas – Salantai kelio

„Ši koplytėlė pastatyta apie 1910 metus, o gal ir anksčiau. Ją statė mano seneliai, paskui prižiūrėjo mano tėvai. Koplytėlę statė dėl apsižadėjimų, kad pasveiktų, turėtu savo maldos namelius (šnekama, kad ir dėl apsireiškimų).

Kas keli dešimtmečiai koplytėlė būdavo atnaujinama, nes ją kažkodėl vis išplėšdavo, gal todėl, kad šeimininkas buvo aklas.

Aš, eidamas į kariuomenę, pasižadėjau, jei grįšiu, atstatysiu, atnaujinsiu. Sugrįžęs savo pažadą įvykdžiau, o prie stogo kamputyje padariau Jėzaus akį. Ta koplytėle visi džiaugėsi, bet po kurio laiko Jėzaus akį kažkas nuplėšė.“ (Antanas Stropus, gim. 1929 m.)

Koplytėlė, kurią dabar prižiūri Stropų anūkai yra uždaryta, į ją lengvai nepateksi. Koplytėlė keturkampė, vienkamarė, durelės įstiklintos, stogas iš skardos.

Ji yra saugoma valstybės ir pavesta prižiūrėti Jazbučiams. Koplytėlė stovi Erlėnų kaime, prie senojo Skuodas – Salantai kelio.

Koplytėlė Erlėnų kaime prie senojo Skuodas – Salantai kelio

KOPLYTSTULPIAI

Alkos koplytstulpis

Alkos kalnas su dviem keterom dunkso už 1,5 km nuo Salantų. Pietinėje kalno pusėje yra koplytstulpis. Kas ir kodėl jį pastatė niekas neprisimena.

Koplytstulpis padarytas iš apvalaus ąžuolo kamieno, apie 3m aukščio. Stogelis dengtas skarda, virš stogo metalinis kryželis. Po stogeliu nukryžiuotojo Jėzaus švininė skulptūrėlė. Koplytėlė aptverta metaline tvorele. Šiuo metu koplytstulpį prižiūri ten, ant Alkos kalno, gyvenantys Janina ir Antanas Nomgaudžiai.

Alkos koplytstulpis

Koplytstulpis Erlėnuose, Anužių sodyboje

„Mūsų kieme buvo kryžius, kurį pastatė mano vyras Povilas Anužis karo metais, apie 1942 – uosius. Kryžiui nugriuvus, niekas jo nebeatstatė. Po vyro mirties aš apsižadėjau metinėms pastatyti kryžių, tačiau neturėjau tinkamos medžiagos. 1999 metais padarėme koplytėlę ir pritvirtinome prie medžio, augančio šalia kiemo. Koplytėlę ir rūpintojėlį padarė vyro draugas Juozas Kubilius.

Erlėnų kaime, vadinamojoje Padubio žemėje, prie kelio būdavo daug kryžių. Kryžiai buvo statomi dėl orientacijos, kad žmonės žiemos metu nepaklystų. Žiemą, sutemus, jie eidavo nuo vieno kryžiaus prie kito.

Pasakojama, kad iš kryžiaus, pastatyto šalia Antano Kubiliaus, pravarde Pepė (pravardė atsirado, nes kaime gyveno daug Kubilių), sodybos iššokdavo raudonas šuo. Kai kryžius nugriuvo, Pepė (Antanas Kubilius – aut. past.) *jį supjaustė, kad sukūrentų. Bekapodamas kryžiuje rado aukso.“* (Veronika Anužienė, gim. 1915 m. ir Aniceta Anužytė, gim. 1941 m.).

Koplytstulpis Erlėnuose, Anužių sodyboje.

Koplytstulpis – koplytėlė Jono Anužio sodyboje, Erlėnų kaime

Šis koplytstulpis – koplytėlė stovi Erlėnų kaime, Jono Anužio sodyboje, šalia kelio Skuodas – Salantai, 0,5 km į rytus. Koplytstulpio aukštis apie 3 metrus. Jis susideda iš 3 dalių: kryžiaus, koplytstulpio ir koplytėlės, kurioje yra nukryžiuotojo Jėzaus ir šv. M.Marijos paveikslai. Koplytėlė siaura, medinė apie 30 cm skersmens, dažyta rudai, durelės įstiklintos. Koplytstulpyje – nukryžiuoto Jėzaus skulptūrėlė.

Koplytstulpis – koplytėlė Jono Anužio sodyboje

Koplytstulpis Dvaralio kaime, Kazio Namgaudžio sodyboje

„Tą koplytėlę man padovanojo mano pusbrolis gimtadienio proga, o stulpą pasistačiau pats.“ (Kazys Namgaudis, gim 1919 m.)

Koplytėlė padabinta stilizuotais augalų ir saulės formos motyvais, viršuje – kryžius su Nukryžiuotuoju. Koplytėlės viduje – šv. Jurgis ant žirgo.

Koplytstulpis Dvaralio kaime, Kazio Namgaudžio sodyboje

Koplytstulpis Alkos kalne, Nomgaudžių sodyboje

„Kas ir kada pastatė šį koplytstulpį niekas nepamena. Jis stovėjo Alkos kalno šlaite. Koplytstulpiui nugriuvus, 1994 metais, mes su vyru Antanu jį parsinešėme, perdirbome ir pastatėme savo sodelyje. Koplytstulpyje – šv. Juozapo gipsinė statulėlė.“ (Joana Nomgaudienė, gim. 1941 m.).

Koplytstulpis Alkos kalne, Nomgaudžių sodyboje

Koplytstulpis Dvaralio kaime

„Kiek pamenu kai dar gyvenome Erlėnų kaime, vadinamajame Padubyje buvo toks keliukas, kur eidavome į mokyklą. Tas keliukas vedė į pagrindinį kelią, dabartinį Skuodas – Salantai. Šalia kelio buvo beržas, jame pritvirtintas koplytstulpis.

Koplytstulpis buvo ant ribos tarp Dvaralio ir Erlėnų kaimų. Mano tėvai pasistatė trobas Dvaralio kaime ant tos ribos, o koplytstulpis vis dar tebestovėjo medyje.

Tėvams mirus, nugriuvo ir koplytstulpis (supuvo). Kažkiek laiko mūsų kieme ir namuose dėjosi keisti dalykai: bildėjo, vaikščiojo, o nieko nematėme. Parsivežėme kunigą, kad pašventintų, bet niekas nepadėjo. Tada pasikvietėme ekstrasensą, jis pasakė, kad čia yra buvusi koplytėlė ar kokia šventa vieta ir patarė atstatyti. Tada, 2006 metais, pastatėme koplytstulpį, kurį padarė tautodailininkas Liudas Ruginis iš Salantų. Koplytstulpį pašventinome ir atgavome ramybę.“ Anicetas Pilelis (gim. 1939 m.)

Koplytstulpis yra ąžuolinis, ornamentuotas, 3 metrų aukščio. Koplytstulpyje yra šv. M. Marijos gipsinė skulptūrėlė. Koplytstulpį puošia metalinis saulės formos kryžius, padabintas augalų bei dangaus motyvais.

Koplytstulpis Aniceto Pilelio sodyboje, Dvaralių kaime

KRYŽIAI

Kryžius prie senojo Salantų – Skuodo kelio

„Tą kryžių pastatė Špogys, vardo neprisiminu, nes ten buvo jo žemių pabaiga, – kampas prie senojo Salantų – Skuodo kelio. Prasidėjus kolektyvizacijai, kryžius jau baigė nugriūti. Netoli jo žuvo kaimo gyventojas Zobielius Pranas. Kryžių kolūkiečiai atstatė 1957 metais to žmogaus garbei.

Kai kryžius vėl sutrešo ir nugriuvo, jį atstatė kaimo tikintieji. Kalvis Algimantas Jonutis aptvėrė geležine tvorele, Adolbertas Beniušis prižiūri aplinką, gėles sodina kaimo moterys.“ (Aniceta Anužytė, gim. 1941 m. ir Barbora Beniušienė, gim. 1927m.)

Kryžius prie senojo Salantų – Skuodo kelio

Balsio kryžius

Šis kryžius stovi prie kelio Skuodas – Salantai 0,5 km į rytus. Anot gyventojų, jis vadinamas Balsio kryžiumi, nes jį pastatė Jurgis Balsys. Po jo mirties kryžių prižiūrėjo jo vaikai, o dabar – anūkai.

Kryžius ąžuolinis, aukštis apie 4 m., aptvertas tvorele, prie jo prikalta Nukryžiuotojo Jėzaus skulptūrėlė.

Balsio kryžius

Kryžius Barboros Beniušienės sodyboje

„Kryžių pastatėme mes su vyru Adolbertu Beniušiu 1995 – 1996 metais. Jis stovi prie namo, sodelyje apsodintas gėlėmis. Kryžius – tai tikybos simbolis...“ (Barbora Beniušienė, gim. 1927 m.)

Kryžiaus aukštis 3,5 metro, ąžuolinis, prie jo pritvirtintas nukryžiuotasis Jėzus Kristus. Iš kryžmo kryžiaus centro veržiasi tiesūs spinduliai.

Barbora Beniušienė stovi prie kryžiaus savo sodyboje

Kryžius Dvarčininkų kaime

„Kryžius, čia, pamiškėje šalia Juozapo Stonkaus sodybos stovėjo nuo neatmenamų laikų. Manoma, kad jį pastatė Stonkaus proseneliai. Kaimo gyventojai, eidami pro kryžių, nukeldavo kepures, taip pagerbdami Dievą.

Praėjus melioracijai ir ištuštėjus Dvarčininkų kaimui, taip pat nugriuvo ir kryžius.

1989 metais kryžius buvo atstatytas Dvarčininkų kaimo buvusių gyventojų iniciatyva. Kasmet rugpjūčio mėnesį, per Parcinkulio (Žolinę) atlaidus, renkasi draugėn prie to kryžiaus buvę kaimo gyventojai.“ (Barbora Beniušienė, gim. 1927 m.).

Kryžiaus aukštis 4,5 metrai, ant kryžiaus nėra jokios skulptūrėlės.

Kryžius Dvarčininkų kaime

Kryžius ant Alkos kalno, Juozo Beniušio sodyboje

Kryžius stovi ant Alkos kalno, Juozo Beniušio sodyboje. Kada jis pastatytas niekas nepamena. Pasak Juozo Beniušio anūkų, gali būti, kad jį statė proseneliai 1939 – 1940 metais.

Kryžiaus aukštis 3,5 – 4 metrai. Aptręšęs, išlikę ornamentai. Jį puošia augalų, gėlių ornamentai. Aplinkui apsodinta dekoratyviniais medeliais ir gėlėmis. Vaikaičių tikinimu, kryžius bus restauruojamas.

Kryžius ant Alkos kalno Juozo Beniušio sodyboje

Kryžius Čiunkų žemėje, Erlėnų kaime

Pasak kaimo gyventojų, šis kryžius vadinamas Čiunkos kryžiumi, nes prieš melioraciją čia stovėjo Čiunkų sodyba. Jis yra Erlėnų kaime, vadinamajame Padubyje. Kryžius čia stovėjo nuo Smetonos laikų, jį pastatė Petrės Čiunkienės tėveliai Venckai. Kai vyko melioracija, sodyba ir kryžius buvo nugriauti. Šį kryžių tėvų žemėje atstatė ir tvorele aptvėrė sūnus Kostas Čiunka.

Kryžius Čiunkų žemėje, Erlėnų kaime

Kryžius Česlavos Donėlienės sodyboje, Erlėnų kaime

„Tą kryžių pastačiau vyro mirties pirmosioms metinėms. Taip buvau apsižadėjusi. Jis stovi kieme iš „gerosios“ pusės apsodintas tujomis.“ (Česlava Donėlienė, gim. 1928 m.)

Kryžių puošia saulės simbolika. Spinduliai – stilizuotos medžių šakos.

Kryžius Česlavos Donėlienės sodyboje, Erlėnų kaime

Kryžius Kadagyno kaime

Kiek pamena Augustinas Ramonas (gim. 1931 m.), tas kryžius Kadagyno kaime jau stovėjo. Jo tėvukas pasakojo, kad jį pastatė Petronėlė (Ramonaitė) Galdikienė 1921 – 1922 metais. Po jos mirties kryžių prižiūrėjo jos brolis Augustinas Ramonas. Jam mirus, kryžių restauravo ir toliau prižiūri jo sūnus Augustinas Ramonas.

Kryžiaus aukštis 3 metrai, pamatai įtvirtinti į cementinius stulpus. Prie kryžiaus pritvirtintas šv. Jėzaus statulėlė, kryžiaus šonai ornamentuoti, ornamentai augalinės tematikos.

Kryžius Kadagyno kaime

Kryžius Erlėnuose, Genovaitės Ramonienės sodyboje

„Kryžius perkeltas iš Nerėpų kaimo 1994 metais. Jis buvo statytas Juozapo ir Monikos Beniušių, mano tėvelio. Dabar jis stovi mano sodyboje, gėlių darželyje.“ (Genovaitė Ramonienė, gim. 1923 m.).

Kryžiaus aukštis 3,5 metro. Prie jo pritvirtinta šv. Jėzaus nukryžiuotojo skulptūrėlė. Aplink skulptūrėlę yra ornamentai – stilizuotas saulės diskas.

Kryžius Erlėnuose, Genovaitės Ramonienės sodyboje

LIAUDIES SKULPTŪRA

Rūpintojėlis Dvaralių kaime

Šis Rūpintojėlis stovi Dvaralio kaime prie kelio, jį pastatė Andrius Žilinskas, prie savo sodybos. Žilinskas yra Viliaus Orvydo sesers sūnus, gabus menininkas.

Rūpintojėlis įtvirtintas ant 0,5 metro aukščio skaldyto akmens pamato, apsodintas eglaitėmis, kadagiais ir gėlėmis.

Rūpintojėlis Dvaralio kaime, Andriaus Žilinsko sodyboje, šalia kelio

Erlėnų ir aplinkinių kaimų kapinės

Senosios Erlėnų kaimo kapinės

Kaimo žemių rytinėje dalyje, 700 metrų į rytus nuo pagrindinio kelio (senojo Salantų – Skuodo kelio) yra senosios Erlėnų kaimo kapinės.

Rašytinių šaltinių apie kapines nėra. Senieji vietos gyventojai jas vadina senkapiais, Maro kapais, Burbos kapeliais. Pasakojama, kad jos išlikusios nuo 1709-1711 metais čia siautėjusios maro epidemijos laikų.

Manoma, kad tai buvusios senosios Erlėnų kaimo kapinaitės, veikusios XV – XVIII amžiais. Nuo XIX amžiaus pradžios, pradėjus laidoti tik Salantų parapijos kapinėse, kapinaitės buvo apleistos. Jose nuo seno stovėjo aukšti, ąžuoliniai kryžiai ir koplytėlė. Jiems sunykus, tarpukaryje, vietos gyventojų rūpesčiu buvo pastatytas naujas kryžius.

Kryžius medinis, paprastas, padarytas iš ąžuolo, ties jų sandūra pritvirtinta nukryžiuoto Kristaus skulptūrėlė. Kryžiaus aukštis apie 3,5 m.

Senosios Erlėnų kapinės buvo apželdintos pavieniais lapuočiais medžiais, kurie daugiausia augo kapinaičių teritorijos pakraščiuose. Melioracijos darbų metu, medžiai buvo iškirsti, teritorija suardyta. Pasakojama, kad vykdant žemės kasinėjimo darbus buvo rasta žmonių kaulų.

Kapines ir jų buvusius mažosios architektūros paminklus prižiūrėjo netoliese gyvenusių Preibių šeima.

Senųjų Erlėnų kapinaičių vietovaizdis

Erlėnų senasias kapines žymintis kryžius

Antrosios Erlėnų kaimo kapinės

„Tos kapinės labai senos. Dar mano mama pasakodavo, kad čia buvo antrosios kaimo kapinės, kuriose buvo palaidoti mirusieji nuo maro epidemijos. Uždraudus ten laidoti žmones vis dar laidodavo nekrikštytus kūdikius, o kitus veždavo į Gargždelės kapines.

Kryžių, kiek pamenu, pastatė netoliese gyvenanti Morta Juockienė. Ji sakydavo, kad ten vaidenosi, nes kaimynystėje buvo pasikoręs žmogus.

Po jos mirties kapelius prižiūrėjo Petrė ir Jonas Narvilai, gyvenę šalia jų. Visada ten žydėdavo gėlės, per mirusiųjų dieną uždegdavo žvakelę. Dabar toje Narvilų sodyboje gyvena jauna Norkų šeima. Tikimasi, kad kapeliai taip pat bus prižiūrėti..“ (Barbora (Narvilaitė) Beniušienė, gim.1927 m.)

Antkapinis paminklas senosiose Erlėnų kapinėse ir jo fragmentai

Nerėpų kapinaitės

Nerėpų kapinaitės, vadinamos Maro kapeliais, yra Erlos slėnio šlaite, kalnelyje už 400 – 500 metrų į šiaurės vakarus nuo Erlėnų gyvenvietės. Kapinaitės apaugusios mišku, užima 30x30 metrų plotą, jose yra išlikęs vienas akmeninis kryžius, statytas tarpukario Lietuvos metais.

„Žmonių porinimu, šį kryžių pastatė Edvardas Nikontas. Jam mirus, kapus prižiūrėjo Stasė ir Juozapas Skripkauskai, mano vyro tėvai. Po jų mirties, kapinaites prižiūrime mes su vyru Aloyzu.“ (Birutė Skripkauskienė, gim. 1962 m.).

Anot B. Skripkauskienės, kapinaitės buvo suniokotos, kryžius nuverstas. A ir B Skripkauskai atstatė paminklą ir perstatė kryžių. Jį pašventino, per mirusiųjų dieną uždega žvakeles.

Nerėpų kapinaitės

Paminklas Nerėpų kapinaitėse

Erlėnų ir aplinkinių kaimų vietovaizdžiai. Etnokultūros ir gamtos paveldo objektai

Erlėnai ir aplinkiniai kaimai

Šaltinis: *Kretingos rajonas* [Kartografija] = *Kretinga region = Bezirk Kretinga = Кретингский район.* Klaipėda: Libra Memelensis, [2005], 1 žml. ISBN 9955-544-34-1.

Geografinė padėtis

Erlėnai yra 3 km į šiaurę nuo Salantų, prie kelio nuo Skuodas – Plungė. Kaimo žemės ribojasi su Kalniškių, Nerėpų, Šaučikių, Dvaralio, Kadagyno, Alkos kaimų žemėmis.

Alkos kalnas yra bene didžiausia Alko įžymybė. Kalnas su dviem keterom dunkso už 1,5 km į šiaurės vakarus nuo Salantų bažnyčios. Kalno ir prie jo prisiglaudusi kaimelį iš visų pusių supa pelkėtos lygumos, žemaičių vadinamos – Erlomis. Senieji žmonės pasakoja, kad aplink kalną, kur dabar esančios pelkėtos vietos, tyvuliavęs didelis ežeras, o Alkos kalnas buvęs sala. Vėliau ežeras užakęs. Tai įtikėtina, nes beveik visame buvusio ežero dugne randamas durpių sluoksnis su įvairių augalų, kiaukutų, net žuvų kaulų liekanomis. Visas kalnas buvęs apaugęs šimtamečiais ąžuolais, išliko tik vienas storas ąžuolas vadinamas šventuoju.

Senieji vietos gyventojai pasakoja, kad Alkos kalne po Šventuoju ąžuolu buvusi senovės šventykla, o kalno vakarinėje dalyje, aukštumoje, dar XIX a buvęs aukuro akmuo, kurio vietoje Joninių naktį žmonės kūrendavo laužus.

Nuo neatmenamų laikų čia yra Alkos kalnas, ant kurio yra 2 sodybos, ir pavadinta Alko kaimu. Ant Alkos kalno yra bendra ganykla, aplink – dirbama žemė. Dirbamos žemės, buvo bendra kaimo ganykla.

Po II Pasaulinio karo ant Alkos kalno vykdavo festivaliai, jaunimo gegužinės, kur susirinkdavo aplinkinių kaimų gyventojai.

Šventasis ąžuolas. 8 -tojo dešimtmečio nuotrauka iš „Alkos“ kolūkio metraščio

Alkos kalnas

Kelias veda į Alkos kalną

Alkos kalno pietinė dalis

Alko kaimo sodybos

Alko kaimo gyventojai Janina ir Antanas Nomgaudžiai prie savo namo

Alko kimo gyventojų Beniušių namas

XIX a. namas Dvaralių kaime

XIX a. namas Dvaralių kaime

”Kada ši sodyba statyta – niekas nežino. Čia ji stovėjo, kai mes dar vaikai buvome (gal XIX a.?). Ją restauravo ir nudažė čia gyvenusi Petronėlė Čiunkienė.“ (Vaclava Laukienė, gim. 1927 m. ir Genė Stropienė, gim. 1923 m.)

Erlėnų XIX a etnoarchitektūrinis namas

Erlėnų etnoarchitektūrinis namas, XIX a. prieš restauraciją.

(Nuotrauka iš *Kretingos rajono kultūros paveldas*, p. 70.)

Restauruojamas namas, 2006 m.

Ši Martinkų troba taip ir neiškeliavo į sovietmečiu pradėtą kurti Rumšiškių muziejų. Tam pasipriešino šeimininkė Marija Martinkienė, visiems laikams išsaugodama prabėgusio amžiaus paslaptį.

Erlėnų pilkapis

Erlėnų kaimo žemių vakarinėje dalyje, Plungė – Skuodas dešinėje kelio pusėje, apie 40 metrų nuo jo yra pilkapiais laikytos akmenų krūsnys. Jos yra Erlos upelio slėnyje, žemoje ir drėgnoje vietoje apaugę jaunuolynu.

Krūsnys yra smarkiai apardytos, bandant jas visiškai sunaikinti. Vėliau slėnis su akmenų krūsnimis buvo pasklebtas geologiniu draustiniu ir yra saugomas kaip gamtos paminklas.

Erlėnų pilkapis

Naudota literatūra ir šaltiniai

1. Lietuvos kryždirbystė ir kryžių simbolika [interaktyvus]. Iš *UNESCO: Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija.* UNESCO, 2005. Prieiga per internetą: <http://www.unesco.lt/r/paveldas/krizdirbyste>.
2. GALAUNĖ, Paulius. *Lietuvių liaudies menas: jo meninių formų plėtojimosi pagrindai: monografija*. Vilnius: Mokslas, 1988. 301 p. ISBN 5-420-00625-1.
3. Berželionis, Algirdas. *Kretingos rajonas*. Vilnius: Mintis, 1988, 59 [1] p. ISBN 5-417-00089-2.
4. *Kretingos rajonas* [Kartografija] = *Kretinga region* = *Bezirk Kretinga* = *Кретингский район.* Klaipėda: Libra Memelensis, [2005], 1 žml. ISBN 9955-544-34-1.
5. *Kretingos rajono kultūros paveldas*. Klaipėda: Libra Memelensis, 2005, 95 [1] p. ISBN 9955-544-45-7.

Erlėnų ir aplinkinių kaimų etnokultūros lobynas [gyventojų prisiminimai] / parengė Aldona Beržanskienė, nuotr. Indrės Ramutės. Kretingos rajono savivaldybės M. Valančiaus VB. – Erlėnai, 2006. – 57 [1] lap. : iliustr., žemėl. – Spausdinta kompiuteriu

ERLĖNŲ IR APLINKINIŲ KAIMŲ ETNOKULTŪROS LOBYNAS

Projektą finansavo Kretingos rajono savivaldybė

Projektą rengė ir medžiagą rinko Kretingos rajono savivaldybės Motiejaus Valančiaus viešosios bibliotekos Erlėnų filialo vyr. bibliotekininkė Aldona Beržanskienė
Nuotraukos Indrės Razmutės
Tekstą kompiuteriu rinko Indrė Razmutė
Maketavo Asta Kuktorovienė